

**ДОКЛАД ЗА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ
НА МОДЕЛА ЗА ВАЛИДИРАНЕ НА КОМПЕТЕНЦИИ,
ПРИДОБИТИ В РЕЗУЛТАТ НА ПРОФЕСИОНАЛЕН ОПИТ ЗА
ПРОФЕСИИ В СОЦИАЛНИЯ СЕКТОР РАЗРАБОТЕН
В ИТАЛИЯ В РАМКИТЕ НА
ПРОЕКТА “ТАЛАНТИ, ПРЕДОСТАВЯЩИ ГРИЖА”**

Септември 2009 година

Докладът е разработен от д-р Деница Топчийска
със съдействието на г-жа Елмира Василева

Този проект е финансиран със съдействието на Европейската комисия.

*Тази публикация отразява единствено мнението на автора и
Европейската комисия не носи отговорност относно използването на
информацията, съдържаща се в нея.*

This project has been funded with support from the European Commission.

*This publication reflects the views only of the author, and the
Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the
information contained therein.*

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Увод.....	4
2. Проектът “Таланти, предоставящи грижа” (“Talanti di Cura”).....	5
3. Система за валидиране на компетенции, придобити в резултат на неформално или самостоятелно учене	7
3.1. Европейски контекст	7
3.2. Системата за валидиране на компетенции V.A.E. във Франция.....	9
3.3. Италия - моделът, разработен в рамките на проекта “Таланти, предоставящи грижа”	10
3.4. България - процесът на въвеждане на система за валидиране на компетенции	15
3.5. Действаща нормативна уредба, свързана с валидиране на компетенциите, придобити чрез неформално и/или самостоятелно учене в България.....	19
4. Социалният сектор в България	24
4.1. Регулиране на социалния сектор в България	24
4.2. Професии, свързани с предоставянето на грижи за възрастни в общността, в България.....	27
4.2.1. <i>Личен асистент</i>	30
4.2.2. <i>Социален асистент</i>	32
4.2.3. <i>Домашен помощник</i>	39
4.3. Проект на Държавно образователно изискване за придобиване на квалификация по професията „Социален асистент”	40
5. Заключение	59
6. Библиография.....	62

1. Увод

Настоящият доклад си поставя за цел да анализира възможностите за трансфер в българския контекст на модела и свързания с него инструментариум за валидиране на компетенции, придобити извън сферата на формалното образование и обучение, за професии в социалния сектор, и по-специално професията “badante”, разработен в рамките на проекта “Таланти, предоставящи грижа” (“Care Talents”). Целта на доклада ще бъде постигната чрез:

- 1.1. анализ на политическите и нормативните актове, свързани с политиката на Република България с оглед на въвеждането на система за валидиране на компетенции, придобити извън сферата на формалното образование и обучение;
- 1.2. анализ на политическите и нормативните актове, свързани с политиката на Република България в сферата на социалната политика;
- 1.3. анализ на професиите в социалния сектор в България, близки до професионалния профил на “badante”, към които може да бъде адаптиран моделът и свързаният с него инструментариум за признаване на компетенции, придобити извън сферата на формалното образование и обучение, разработен в рамките на проекта “Таланти, предоставящи грижа” (“Talanti di Cura”).

2. Проектът “Таланти, предоставящи грижа” (“Talanti di Cura”)

Проектът “Таланти, предоставящи грижа” (“Talanti di Cura”) е международен двугодишен проект (2007 г. - 2009г.), който е инициран в Италия и се осъществява от партньорски организации от Италия, Франция и България. Идеята на проекта произтича от съвременния контекст, в който се предоставят частни социални услуги на възрастни хора в Италия. Анализите показват, че най-често в този сектор са заети жени-емигранти от Източна Европа и Южна Америка, които не притежават специално професионално образование, свързано с предоставянето на социални услуги. Същевременно, това е и професия, която се практикува за определен период от време. Лицата, които искат да потърсят други възможности за работа в сферата на социалните услуги, нямат възможността за признаване на придобития вече опит в този сектор, като съществува набор от компетенции, придобити в резултат на професионален опит, на които трябва да бъде дадено значение чрез тяхното валидиране и признаване на професионална компетентност да се отговори на нуждите от все по-комплексна помощ и грижа. От друга страна с оглед предоставянето на социални услуги в специализирани институции и домашни условия в Италия, следва да се отбележат, особено от гледна точка на частните организации, трудностите при намирането на работници със съответна квалификация, тъй като пазарът на труда в тази област не е наблюдаван и регулиран. Една от причините за това е въвеждането през 2001 на Инструкцията за професионално развитие на социалните и здравните работници, която се базира на много дълъг курс на обучение (1000 часа, обикновено равняващи се на 12 месеца професионално обучение), който често е неподходящ с оглед на реалните нужди от обучение на заетите в сферата на предоставянето на грижи за възрастни.

Целта на проекта “Таланти, предоставящи грижа” е на базата на системата за валидиране на компетенции, придобити в резултат на професионален опит,

въведена във Франция (V.A.E.), да се разработи модел и инструментариум за валидиране на тези компетенции за професии в социалния сектор, адаптиран за условията на Италия, както и да се анализира възможността за трансфер на този модел в България. Проектът “Таланти, предоставящи грижа” (“Talanti di Cura”) е осъществен в рамките на програмата “Учене през целия живот”, като повече информация за него е достъпна на страницата на проекта в Интернет: www.caretalents.it

3. Система за валидиране на компетенции, придобити в резултат на неформално или самостоятелно учене

3.1. Европейски контекст

В рамките на Лисабонската стратегия за растеж и заетост¹ страните членки на Европейския съюз (ЕС) поеха ангажимента да модернизират Европейския социален модел, като инвестират в човешките ресурси, подобряват образованието и обучението и се справят със социалното изключване. С оглед успешния преход към Общество на познанието в тази стратегия беше признато значението и даден приоритет на ученето през целия живот (lifelong learning),² като основен компонент на Европейския социален модел. Чрез концепцията за учене през целия живот, в която акцентът се поставя както върху формалното, така и върху неформалното и самостоятелното учене, следва да се подкрепи активното гражданско участие и заетостта. Работната програма „Образование и обучение 2010 г.“, одобрена през март 2002 г. от Европейския съвет в Барселона, създаде рамка за европейското сътрудничество в областта на образованието и обучението, основаваща се на общи цели и насочена към разработване на допълващи инструменти на равнище ЕС, които да спомогнат за подобряването на националните системи за образование и обучение.³ Един от ключовите въпроси, които се поставят в тази програма, е разработването на методи за официално валидиране на опит, придобит в резултат

¹ Lisbon European Council Presidency Conclusions, 23-24 March 2000:

http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm

² ЕС дефинира ученето през целия живот (lifelong learning) като “всички дейности, свързани с учене в продължение на целия живот, които имат за цел да подобрят знанията, уменията и/или квалификациите по лични, социални и/или професионални причини” (European Commission, “Towards a European Qualification Framework for Lifelong Learning”, Brussels, 8.7.2005 SEC(2005) 957)

³ Barcelona European Council Presidency Conclusions, 15-16 March 2002: http://europa.eu/european-council/index_en.htm

на неформално (non-formal)⁴ или самостоятелно (in-formal)⁵ учене/обучение. През 2009 г. Работната програма „Образование и обучение 2010 г.“ е актуализирана и допълнена чрез стратегическа рамка за европейско сътрудничество в образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.),⁶ в която валидирането на неформалното и самостоятелното учене е посочено сред приоритетните области за периода 2009 г. – 2011 г.⁷

Въвеждането на национални системи за валидиране на компетенции, придобити извън сферата на формалното образование и обучение, в държавите-членки на ЕС е тясно свързано с разработването на национални квалификационни рамки, основани на общи принципи и по този начин съвместими в контекста на една обща Европейска квалификационна рамка за учене през целия живот. Европейската квалификационна рамка има за цел да бъде референтна рамка, която установява връзки между националните квалификационни системи, изпълнявайки функцията на инструмент за обяснение на съдържанието и повишаване на разбираемостта на квалификациите в различните страни и системи в Европа.

⁴ Съгласно дефиницията, приета от Европейската комисия (Working Document SEC(2005) 957, Brussels, 8.7.2005) и възпроизведена в Стратегията на Р България за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 година, неформално (non-formal) обучение/учене е обучение, осъществявано в рамките на организирана дейност вътре и извън образователните институции. То може да обхване програмите за ограмотяване на възрастни, житейски умения, работни умения и обща култура и др. Неформалното учене е предназначено от гледна точка на учещия, но не води до издаване на официален документ. Резултатите от обучението могат да бъдат валидирани и сертифицирани.

⁵ Съгласно дефиницията, приета от Европейската комисия (Working Document SEC(2005) 957, Brussels, 8.7.2005) и възпроизведена в Стратегията на Р България за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 година, самостоятелно (informal) обучение/учене е неинституционализирана форма на целенасочено учене, което е по-малко организирано и структурирано и може да включва учебни събития (дейности) в семейството, на работното място и в ежедневието на всеки човек, базирани на основата на самонасоченост, семейна насоченост или обществена насоченост. Резултатите от самостоятелното учене могат да бъдат валидирани и сертифицирани.

⁶ Заключение на Съвета от 12 май 2009 г. относно стратегическа рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.“) (2009/С 119/02): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:BG:PDF>

⁷ Европейската комисия дефинира валидирането на компетенции като “процес на оценка и признаване на широк спектър от знания, ноу-хау, умения и компетенции, които хората развиват през своя живот в различна среда, като например чрез образование, работа и дейности с свободното си време” (Working Document SEC(2005) 957, Brussels, 8.7.2005).

Въвеждането на Европейската квалификационна рамка отговаря на две основни цели: насърчаване на мобилността на гражданите между отделните страни и улесняване на тяхното обучение през целия живот. Поради голямото разнообразие на националните системи за образование и обучение, ЕС приема подхода, че с оглед на възможността за тяхната съпоставимост националните квалификационни системи, както и процедурите за валидиране следва да бъдат основани на резултатите от обучението (описани в три категории – знания, умения и компетентности).

3.2. Системата за валидиране на компетенции V.A.E. във Франция

Във Франция вече е въведена система за признаване на компетенции, придобити в резултат на професионален опит (V.A.E.), чрез която лицата, работили срещу заплащане или на доброволни начала и придобили определена квалификация от своя професионален опит имат възможност да получат официално признание за своите компетенции. Системата се състои от няколко компонента: придобиване на диплома или сертификат за признаване на компетентности/умения; даване възможност за социално и професионално израстване; предоставяне на възможност да се достигне или да се премине даден курс на обучение. Системата е достъпна за всички работещи на заплата (на безсрочен или срочен договор) или без заплащане, търсещи работа, доброволци, държавни служители, независимо от това какви са преди това придобитите дипломи или ниво на квалификация. Единственото условие е да се докаже професионален опит (срещу заплащане или не, или на доброволни начала) за период от 3 години (със или без прекъсване), свързан със съдържанието на сертификата (дипломата), който лицето иска да придобие. С оглед на изискуемия период на придобит професионален опит не се вземат предвид периодите на първоначално и последващо образование/обучение, стажовете и периодите на обучение в

професионална среда, преминати, за да се получи определена диплома или сертификат.

Системата V.A.E. се прилага по отношение на различни дипломи и сертификати за професионално обучение и квалификация, като с оглед на това е различен и компетентният орган за валидиране на професионалния опит.

Процедурата на признаване на професионална компетентност преминава през няколко етапа. Първият етап е свързан с доказване на най-малко 3 години професионален опит на заплата, без заплата или на доброволни начала, пряко свързан с дадения сертификат. Вторият етап представлява определяне на дипломата или сертификата, който лицето желае да получи. Третият етап е свързан с попълване на формуляр за допустимост, а в рамките на четвъртия етап се попълват формулярите за представяне/доказване на професионален опит. В петия етап специална комисия присъжда цялата или една част от исканата диплома или сертификат. В случаите на частично признаване, комисията се произнася за характера на знанията, които трябва да се задълбочат в рамките на 5 години от произнасянето на решението, като се осигурява се възможност за индивидуални курсове на обучение.

3.3. Италия - моделът, разработен в рамките на проекта “Таланти, предоставящи грижа”

Разработеният в рамките на проекта “Таланти, предоставящи грижа” модел и свързаният с него инструментариум, за валидиране на компетенции, придобити в резултат на професионален опит по професията “badante” се базира на детайлно проучване и анализ на:

- професионалния профил за “auxiliaire de vie” (домашен помощник) във Франция и свързаните с него процедури за признаване на компетенции за придобиване на диплома за “auxiliaire de vie”;

- проучване на състоянието на италианското законодателство за признаване на компетенции, придобити в резултат професионален опит или обучение.

Особеностите на контекста в Италия се свързват от една страна с националното законодателство и от друга страна със спецификите на сектора, свързан с предоставянето на частни социални услуги: съществуващите езикови бариери, които повечето от работещите в този сектор трябва да преодоляват (тъй като те основно не са италианци) и неофициалността на този пазар на труда, което прави трудно доказването на трудов опит и съответно придобитите компетенции.

В рамките на проекта, на базата на френския професионален профил за “auxiliaire de vie” и със сътрудничеството на експерти в областта на предоставянето на грижи за възрастни хора в Италия, е разработен професионален профил за професията “badante”, в който са идентифицирани специфичните за тази професия компетенции. Разработени са и съответните упражнения и тестове, целящи да проверят тези компетенции и кратко ръководство за употребата на модела.

При работата по изграждането на модел за признаване на компетенции, италианските партньори идентифицират няколко основни проблема:

1. Липсата на национално законодателство и практически опит с оглед на удостоверяващите процедури, модели и участници. В момента единствено регионите Емилия Романя и Тоскана имат закони и структурни документи в тази област, които предстои да бъдат въведени в практиката;
2. Липса на консолидирани, последователни, споделени, подразделени и изчерпателни контури на ролята на работника, предоставящ семейни грижи;
3. Липса на утвърдена система, основана на изискваните компетенции;
4. Липса на споделен и утвърден набор от работни процедури, техники и организационни специфики, свързани с предоставянето на семейни грижи. Това което съществува е заимствано главно от услугите за предоставяне на домашни грижи в публичния сектор, които доминират,

което често се подразбира като споделено, но по-специално социално подпомагане;

5. Тези, които трябва да бъдат въввлечени в процеса на признаване са главно емигранти със слаби езикови умения или италианци с ниско образователно ниво. И двата фактора превръщат описателния процес, представляващ част от сведенията в досието за кандидатстване за признаване, доста труден;
6. В резултат на недеklarираната и незабележима работа, документирането на работните компетенции, професионален опит и възможности за представяне за утвърждаване в обществото по безпристрастен начин, е трудно;
7. Определено ясното наличие на различни изисквани компетенции (поведенчески, организационни и управленски) прави дори по-сложно записването им, тъй като не са били удостоверявани от трето лице дълго време.

Разработеният подход за валидиране на компетенции, придобити в резултат на професионален опит, се характеризира с няколко основни компонента:

- предварителна оценка на действително притежаваните компетенции, направена чрез стандартизирани тестове, упражнения и въпроси с няколко избираеми отговора;
- оказване на помощ по време на процеса/процедурата за признаване на компетенции, което да доведе до придобиване или доразвиване на трудови практики, с цел нарастване на опита;
- целенасочена намеса чрез: цялостно обучение, практически и лабораторни тестове за компетенции, които разкриват всички области на неподготвеност;
- документиране на целия процес чрез отпечатване и доказване на автентичността на оценъчните документи за проверка (направено от помощник-обучител).

От септември до декември 2008 г. е проведена експерименталната фаза на модела в Италия. В рамките на тази фаза са тествани разработените писмени

материали, упражнения и тестове. Експериментът е проведен в 6 различни териториални контекста (един главен град; два средни по големина градове; две малки общини; една зона, образувана от шест микро-общини) в 2 големи района на Италия: център-север и юг. Участниците в тестовата фаза са жени - доброволци, работещи в сектора за предоставяне на грижа – 57% чужденки (от източна Европа и Северна Африка) и 43% италианки. В проучването освен лица със специализиран трудов опит са включени и жени, които не притежават такъв, но може би, с оглед на възрастовата група, към която принадлежат, са придобили неформален и неплатен опит натрупан при обгрижването на член от семейството. Участниците в експеримента са от следните възрастови групи: под 30 г. – 9 %; от 30 до 45 г. – 57 %; от 45 до 55 г. – 23 %; над 55 г. – 11%.

Резултатите от проведените тестове показват, че най-много грешки са допуснати на въпросите, свързани с националното законодателство за предоставянето на социални грижи, както и отнасящите се до здравната и социална обществена система. Като цяло тестовете са попълнени успешно от лицата с професионален опит.

Следващата част от експеримента е попълването на упражнения, доказващи наличието на определени умения, придобити по време на професионалната практика. Тук най-много грешки се наблюдават сред участниците без опит и образователна квалификация.

Третата част е посветена на различни казуси, като с цел да се отбележат поведенческите отношения на участниците към процеса на валидиране посредством система на писане и четене, са разработени ситуации с различни възможни решения, от които трябва да се избере едно. Тук сферата, в която се наблюдава най-голямо несъответствие в даваните отговори касае справянето с работата, в което посочените поведения са описани като „лична довереност” и „работа в екип”. Най-често избраните отговори от участниците обаче са „ръководство” и „постоянство”.

В резултат на проведеното експериментално тестване на модела за валидиране на компетенции, придобити в резултат на професионален опит,

разработен в рамките на проекта “Таланти, предоставящи грижа”, са направени няколко основни заключения. Като цяло разработеният модел и свързаният с него инструментариум е работещ и ефективен. Изводът, който се налага е, че методът за валидиране на компетенции, основан на упражненията, включени в тестовете, практическите задачи и примерните казуси, следва да бъдат по-добре адаптиран към признаването на компетенции на предоставящите грижа, поради няколко причини. Характеристиките на работата не са стандартизирани, тъй като цялостните компетенции са израз на личната връзка между семейството и лицето, предоставящо грижа и не е част от услуги, предоставяни от агенция. Освен това съществуват елементи на строга диференциация на различните задачи, изпълнявани от предоставящия грижи, в зависимост от реалната ситуация. Като допълнение и условията в различните семейни отношения също влияят върху работата на лицето, предоставящо грижа. С оглед на това, изводът, който се налага е, че подходът, основан изцяло на структурирани тестове трябва да бъде подобрен в посока отразяване на реално придобитото ниво на опит.

Основният продукт, изготвен от италианските партньори, в резултат от работата по проекта, представлява Ръководство за заетите в сферата на предоставяне грижи. То описва системата за признаване на професионална компетентност, придобита чрез трудов опит в Италия и се състои от няколко части.

Във въведението са описани основните проблеми на сектора за предоставяне грижи в Италия, които са свързани главно с липсата на национален профил за домашен помощник, липсата на набор от работни процедури за предоставяне на домашни грижи, липсата на национално законодателство, регламентиращо процедурите за признаване на професионален опит, заемането на длъжностите в сектора предимно от емигранти и произтичащите от това трудности (липсата на познания по езика, нелегална работа, невъзможност да се докаже професионален опит).

Следващата част от продукта е посветена на познавателните области, свързани с необходимите компетенции. Тези области са професионалните и

технически познания, практическите познания и поведението и познанията, свързани с отношенията между хората.

В следващата част са представени критериите за оценяване. За всяка една от познавателните области са предвидени различни начини на оценяване на компетенциите. За оценка на техническите познания се предвижда използването на тестове с възможност за избиране от няколко отговора. Практическите компетенции се оценяват посредством стандартизиран писмен тест, съдържащ задължително няколко компонента. Поведенческите компетенции са разделени на пет основни групи и тяхното оценяване е свързано с използването на специални средства за идентификацията и тестването им.

Продуктът съдържа и няколко приложения. В първото са включени примери за тестове, оценяващи компетенциите на кандидатите за признаване на професионален опит. Тези компетенции са свързани с познанията за различните процедури по обгрижването на възрастни хора – грижи за хигиената, хранене, здравословни грижи, поддържане на хигиенните условия в жилищните помещения, познаване на мрежата за предоставяне на социални грижи на регионално ниво, познаване на законодателството. Второто приложение съдържа упражнения за усъвършенстване на гореспоменатите компетенции. В третото приложение е посветено на разглеждане на казуси и възможните поведенчески реакции на предоставящия грижи в различни ситуации.

3.4. България - процесът на въвеждане на система за валидиране на компетенции

В България процесът на разработване и въвеждане на система за валидиране на компетенции, придобити в резултат на неформално обучение или самостоятелно учене, е свързан с приемането на Националната стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005 – 2010 г., приета с решение на

Министерския съвет през 2004 г.⁸ В стратегията е предвидено, че въвеждането на такава система е елемент от мерките, необходими с оглед осигуряването на високо качество на продължаващото професионално обучение в България. Този приоритет се свързва със заложените мерки за повишаване на заетостта в Стратегията по заетостта на България за периода 2004-2010 г. В документа се предвижда системата за валидиране на компетенции, придобити в резултат на неформално или самостоятелно обучение/учене да бъде разработена в сътрудничество от Министерството на образованието и науката, Министерството на труда и социалните грижи и социалните партньори в периода 2005 – 2007 г. Конкретните мерки включват: проучване на опита на други европейски държави в тази област, актуализиране на нормативната уредба за въвеждане на система за валидиране на квалификации, придобити чрез неформално обучение или самостоятелно учене (Закон за професионално образование и обучение; Наредба № 4 за документите за системата на народната просвета; Наредба № 3 за системата на оценяване), както и разработване на образци на документи, които ще се издават от съответните учреждения.⁹

В официалния отчет за 2007 г.,¹⁰ свързан с изпълнението на Национална стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005 – 2010 г. е посочено, че в рамките на Българо-германския проект "Насърчаване на професионалното обучение на възрастни и заетостта" е стартирало пилотното разработване на модели за валидиране на компетенции, придобити чрез неформално и самостоятелно учене по професии от направления "Производство на изделия от дървесина", "Фризьорски и козметични услуги" и "Производство на текстил, облекло, обувки и кожени изделия". В официалния отчет за изпълнението на същата програма за 2008 г.¹¹ е посочено, че с оглед на разработването на

⁸ Протоколно решение на Министерския съвет № 38.1/14.10.2004 г.

⁹ Планове за действие за 2005, 2006, 2007 и 2008 г. в изпълнение на Национална стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005 – 2010 г.

¹⁰ Отчет за изпълнение на Плана за действие за 2007 г., достъпен на http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/left_menu/professionaleducation/

¹¹ Отчет за изпълнение на Плана за действие за 2008 г., достъпен на http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/left_menu/professionaleducation/

механизъм и инструментариум за валидиране на компетентности, придобити чрез неформално обучение и самостоятелно учене, е създадена Междуведомствена работна, в рамките на която са приети проекти на следните документи:¹²

- Модел на системата за валидиране на професионални компетентности, придобити чрез неформално и самостоятелно учене;
- Основни правила и критерии за подбор на изпълняващи органи/институции към системата за валидиране на знания и умения/компетенции, придобити чрез неформално и самостоятелно учене;
- Правилник за устройството и дейността на националната комисия за валидиране;
- Правилник за устройството и дейността на регионалните комисии за валидиране;
- Инструкция за работа на специалиста/секретар на РКВ, приемащ заявления за валидиране на квалификация, придобита чрез неформално и самостоятелно учене;
- Образци на заявления от кандидатите, на информационна карта за начално интервю с кандидатите и съветване, формуляр на кандидата.

Предвижда се до края на месец април 2009 г. да се осъществи апробирането на механизма и инструментариума за валидиране на компетентности, придобити чрез неформално и самостоятелно учене.

Същевременно в рамките на Национална стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005 – 2010 г. се предвижда и създаването на национална квалификационна рамка, като елемент от изграждането на система за въвеждането на европейските инструменти за признаване и оценяване на квалификации. В официалния отчет за 2008 г., свързан с изпълнението на Национална стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005

¹² Изброените документи не са публично достъпни към момента на разработването на доклада.

– 2010 г.,¹³ е посочено, че е създадена работна група за разработване на модела на Национална квалификационна рамка, която следва поетапно да осъществи работата по създаването му. За 2009 г. е предвидено извършването на подготвителни дейности и проучване на чуждестранния опит, свързани с въвеждането на кредитната система в продължаващото професионално обучение. Тези дейности ще бъдат осъществени в рамките на проект "Разработване и апробиране на кредитна система, улесняваща мобилността в химическата промишленост – CREDCHEM" по програма "Леонардо да Винчи".¹⁴

В Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 година,¹⁵ са дефинирани приоритетните направления за България и насоките за бъдещото развитие в тази област. В документа се предвижда въвеждането на система за валидиране и сертифициране на компетенции, придобити в резултат от неформалното и самостоятелното учене, в това число и от вътрешно-фирменото обучение (срок – до 2013 г.), като важен елемент от цялостната стратегия за практическото въвеждане на концепцията за учене през целия живот.¹⁶

В актуализираната стратегия по заетостта на България за периода 2008 – 2015 година се потвърждава необходимостта от създаване на система за валидиране на резултатите от неформалното обучение и самостоятелно учене на базата на приетите общоевропейски принципи и съществуващата успешна практика в

¹³ Отчети за изпълнение на Плана за действие за 2007 г. 2008 г.: достъпни на

http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/left_menu/professionaleducation/

¹⁴ План за действие за 2009 г. в изпълнение на Национална стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005 – 2010 г.

¹⁵ Документът е достъпен на

http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/left_menu/professionaleducation/

¹⁶ В Националната стратегия на Р България за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 година дефиницията, възприета за валидиране на компетенции е следната: "Процедура за признаване на придобити знания и умения спрямо определени изисквания за ниво/степен/етап на образование и/или професионална квалификация, завършваща с издаване на официално признат документ за степен на образование и/или професионална квалификация. Определен вид процедури по валидиране дават възможност за признаване на ключови компетентности, придобити и развивани в условията на неформално и/или самостоятелно учене. Могат да бъдат валидирани и знания и умения по част от професия и/или отделни учебни модули, което да води до надграждане на компетентности и трансфер на кредити. Валидирането е един от основните механизми за осигуряване на мобилност и прозрачност на квалификациите."

европейските страни. В стратегията се подчертава, че постигането на напредък в тази сфера ще има ключово значение за привличане на нови групи, които понастоящем са с много ниски нива на участие в процеса на учене през целия живот - лица без образование и квалификация (срок - до 2015).¹⁷

3.5. Действаща нормативна уредба, свързана с валидиране на компетенциите, придобити чрез неформално и/или самостоятелно учене в България

Съгласно действащата към момента на разработването на настоящия анализ нормативна уредба, основният текст, който представлява и основа за бъдещото въвеждане на система за валидиране на компетенции, придобити в резултат на неформално или самостоятелно учене/обучение в България, е включен в Закона за професионалното образование и обучение (ЗПОО). ЗПОО регламентира началното и продължаващото професионално обучение с оглед гарантиране на неговото качество съобразно нуждите на пазара на труда и в съответствие с тенденциите в Европейския съюз. Същевременно този закон дефинира функциите на системата на професионалното образование и обучение за подготовка на гражданите за реализация в икономиката и обществото, като осигурява условия за придобиване и непрекъснато усъвършенстване на професионалната квалификация.

В ЗПОО е предвидено, че освен специализираните институции за професионално образование и обучение в рамките на системата на професионалното образование и обучение,¹⁸ обучение за придобиване на

¹⁷ Актуализирана стратегия по заетостта на Р България 2008 - 2015 г., достъпна на <http://www.mlsp.government.bg/bg/docs/indexstr.htm>

¹⁸ професионални училища, професионални гимназии, професионални колежи, училища по изкуствата и центрове за професионално обучение; прогимназиални, основни, средни общообразователни, специални и спортни училища, гимназии и профилирани гимназии в отделни паралелки в тях - въз основа на заповед на министъра на образованието и науката, ако отговарят на условията, определени с държавните образователни изисквания (Член 9, ал.1 от ЗПОО)

професионална квалификация могат да осъществяват министерства, общини, висши училища, организации на работодатели, организации на работници и служители и отделни работодатели.¹⁹ Предвидено е също, че обучение за придобиване на професионална квалификация може да се осъществява и чрез индивидуална подготовка.²⁰ В член 40 от ЗПОО са предвидени възможностите за удостоверяване на професионална квалификация на лица, обучавани извън системата на професионалното образование и обучение. Предвижда се, че тези лица могат да получат свидетелство за професионална квалификация или удостоверение за професионално обучение (издава се за завършено професионално обучение за придобиване на квалификация по част от професията, за актуализиране или за разширяване на професионалната квалификация) ако имат не по-малко от шест месеца трудов стаж по професията или проведено практическо обучение с продължителност, определена от обучаваща институция. Тези лица следва да положат държавните изпити по теория и по практика на професията по национални изпитни програми в съответствие с държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии и придобиване на свидетелство за професионална квалификация. За придобиване на удостоверение за професионална квалификация по част от професията, както и за актуализиране или за разширяване на професионалната квалификация изпитите се провеждат по задания, определени от обучаващата институция след съгласуване с представителите на работодателите и на работниците.²¹ Съответните изпити се провеждат и сертифициращите документи се издават от обучителни организации в рамките на системата за професионално образование и обучение.

В действащото към момента законодателство на България липсват нормативно установени дефиниции както на процеса за валидиране на компетенции в областта на професионалното образование и обучение, така и на свързаните с него термини като например “формално”, “неформално” и

¹⁹ Член 9, ал. 2 от ЗПОО

²⁰ Член 9, ал. 3 от ЗПОО

²¹ Член 37, ал. 1 и 2 от ЗПОО

“самостоятелно” учене/обучение. Същевременно текстът на член 40 от ЗПОО въвежда значителни ограничения по отношение на възможностите за валидиране на компетенции, придобити чрез неформално или самостоятелно обучение/учене, като въвежда изискване за не по-малко от шест месеца трудов стаж по професията или проведено практическо обучение с продължителност, определена от обучаваща институция.

От друга страна следва да се отбележи, че съгласно изискванията на българското законодателство към момента документи за признаване на професионална квалификация могат да бъдат издавани единствено по отношение на професии, за които има приети държавни образователни изисквания. Съгласно член 16, точка 7 от Закона за народната просвета държавните образователни изисквания, които се отнасят за придобиването на квалификация по професии се приемат с наредби на министъра на образованието и науката, съгласувано със съответните министерства и ведомства. Същевременно държавните образователни изисквания се приемат по отношение на професии, включени в Списъка на професиите за професионално образование и обучение, утвърден от министъра на образованието и науката след съгласуване с министъра на труда и социалната политика, както и със съответните отраслови министри и с представителните организации на работодателите и на работниците и служителите на национално равнище.²² На основание чл. 42, т. 3, (б) от ЗПОО Националната агенция за професионално образование и обучение разработва и предлага на министъра на образованието и науката както списъка на професиите за професионално образование и обучение, така и държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии. Професиите и специалностите, включени в Списъка на професиите за професионално образование и обучение се класифицират в професионални направления по степен на образование и степен на професионална квалификация. Степените на професионална квалификация са четири., като за съответните степени на професионална квалификация се изисква:

²² Член 6 от ЗПОО

1. за първа степен - придобити професионални компетенции за упражняване на професии, включващи рутинни дейности, извършвани при неизменящи се условия;

2. за втора степен - придобити професионални компетенции за упражняване на професии, включващи дейности с комплексен характер, извършвани при изменящи се условия;

3. за трета степен - придобити професионални компетенции за упражняване на професии, включващи дейности с комплексен характер, извършвани при изменящи се условия, както и поемане на отговорности за работата на други лица;

4. за четвърта степен - придобити професионални компетенции за упражняване на професии, включващи широк кръг дейности с комплексен характер, извършвани при изменящи се условия, както и поемане на управленски отговорности за работата на други лица и за разпределяне на ресурси.²³

С държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии се определят задължителните професионални компетенции, необходими за упражняване на професията и те са задължителни за всички обучаващи институции, които имат право да организират обучение завършващо с издаване на Свидетелство за професионална квалификация или Удостоверение за професионално обучение.

Държавните образователни изисквания по професии съдържат:

- Изисквания за минималното входящо квалификационно и образователно равнище за ученици и за възрастни;
- Описание на професията - трудови дейности, отговорности, личностни качества, особености на условията на труд, оборудване и инструменти;
- Възможности за продължаване на професионалното обучение;
- Възможности за професионална реализация съгласно Националната класификация на професиите и длъжностите (НКПД);
- Цели на обучението;
- Резултати от ученето - компетенции, знания, умения;

²³ Член 8, ал. 2 от ЗПОО

- Изисквания към материалната база за обучение по теория и по практика;
- Изисквания към обучаващите.

Държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии предоставят необходимата информация във връзка с:

- Планиране на индивидуалната кариера;
- Разработване на учебни планове и програми;
- Планиране на развитието на човешките ресурси в предприятията;
- Подбор и наемане на персонал;
- Обучение и оценка на компетентността на персонала;
- Разработване на предложения за промени в съдържанието на професионалното обучение.

Във връзка с разработването на държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии Националната агенция за професионално образование и обучение е приела Рамкови изисквания за разработване на държавни образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии,²⁴ Правила за условията и реда за разработване на ДОИ за придобиване на квалификация по професии²⁵ и Методически указания Методически указания за разработване държавни образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии.²⁶

²⁴ РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ за разработване на Държавни образователни изисквания за придобиване на квалификация по професия /актуализиран вариант/, приети от Управителния съвет на Националната агенция за професионално образование и обучение (НАПОО) с Протокол № 07 / 18.07.2007 г., достъпни на www.navet.government.bg

²⁵ Правила за условията и реда за разработване на Държавни образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии (приети от Управителния съвет на НАПОО с Протокол № 5 / 14.04.2004г., изм. и доп. с Протоколи № 02 / 23.02.2007г. и № 05 / 16.06.2007г), достъпни на www.navet.government.bg

²⁶ Методически указания за разработване на ДОИ за придобиване на квалификация по професии Приети от УС на НАПОО с протокол 08/19.09.2007 г., достъпни на www.navet.government.bg

4. Социалният сектор в България

4.1. Регулиране на социалния сектор в България

Социалният сектор в България се регулира в съответствие със Закона за социално подпомагане и правилника за прилагането му. Основната институция, дефинираща политиката в тази област е Министерството на труда и социалната политика, което се подпомага от Агенцията за социално подпомагане. Агенцията за социално подпомагане функционира като изпълнителна агенция, отговорна за изпълнението на държавната социална политика. През 2003 със законодателната реформа беше възприет нов подход в политиката на държавното социално подпомагане, характеризиращ се с т.нар. децентрализиране или въвеждане на споделена отговорност между държавата, социалните партньори и гражданите в тази област (в контраст с предишното доминиране на държавата). В резултат на това беше създаден нов орган с консултативни компетенции - Съвета за социално подпомагане, включващ представители на министерствата, местните власти, бизнес общността и неправителствения сектор. Главната цел на този орган е да подкрепя процеса на взимане на решения в областта на социалното подпомагане и да допринесе за изпълнението на политиката.

Заедно със социалните помощи, социалните услуги са част от системата за социално подпомагане. Социалните услуги целят да спомогнат и увеличат възможностите на лицата в риск да водят независим начин на живот и да подпомогнат за социалното им включване. Социалните услуги се делят на две основни групи: социални услуги, получени в общността, и социални услуги, предоставени в специализирани институции. Така наречените социални услуги получени в общността са услуги, предоставени в семейството или среда, близка до семейната. Новият подход в политиката на българското социално подпомагане поставя сред приоритетите си предоставянето на социални услуги в общността,

като начин да се постигне целта за създаване на по-добри условия и възможности за бенефициентите на тези услуги да участват пълноценно в социалния живот.

Съществуват различни видове социални услуги, получавани в общността, като например личен асистент, социален асистент, домашен помощник, домашен социален патронаж, дневен център, център за социална рехабилитация и интеграция, център за подслоняване от семеен тип, център за временно приютяване, кризисен център и др. Всяка община може да реши да реализира и други социални услуги с оглед на локалните нужди.

Доставчици на социални услуги могат да бъдат държавата, общините, физически лица, регистрирани в съответствие с изискванията на Търговския кодекс (така наречените търговци) и юридически лица, включително неправителствени организации. Частните организации, предоставящи социални услуги в България, могат да бъдат регистрирани във всички страни от Европейския съюз, както и в държавите от Европейската икономическа зона. Социални услуги могат да бъдат предоставяни също и чрез съвместно участие на основата на договор между държавата, общините и частни организации.

Юридическите лица могат да предоставят социални услуги само след регистриране в специален регистър на Агенцията за социално подпомагане. Според българския закон, изпълнителният директор на Агенцията за социално подпомагане оторизира откриването или промяната на типа на специализирана институция за предоставяне на социални услуги, както и организациите, предоставящи социални услуги в общността. Кметът на общината може да предостави управлението на социалните институции и предоставянето на социални услуги в общността на регистрирани доставчици след открит конкурс. Изискванията и процедурата за провеждане на конкурса са регулирани в Правилника за прилагане на закона за социално подпомагане.

Доставчиците на социални услуги могат да кандидатстват за финансиране от Фонда за социално осигуряване. Предвижда се Фондът за социално осигуряване да набира суми от бюджета, дарения и от таксите, платени за лицензиране, както и 30% от таксите, платени за предоставянето на социални услуги ще бъдат

прехвърлени в този фонд. Във фонда ще бъдат прехвърлени и печалби от държавната лотария. В резултат от това, фондът ще може да финансира социални проекти, предложени от доставчиците на социални услуги.

В съответствие с българското законодателство, Министерството на труда и социалната политика е задължено да разработи национални стандарти за качество на предоставяните социалните услуги, с които всички доставчици на социални услуги трябва да се съобразяват в дейността си. Общи стандарти за предоставяне на социални услуги са включени и в Правилника за прилагане на закона за социално подпомагане, приет от Министерския съвет. Неизпълнението на стандартите ще бъде причина конкретния доставчик на социални услуги да бъде заличен от регистъра на Агенцията за социално подпомагане. В допълнение, изпълнителният директор на Агенцията за социално подпомагане одобрява методологиите и/или инструкциите за предоставяне на социални услуги.

Социалните услуги се предоставят съгласно с волята и личния избор на лицата. За да стане бенефициент на социална услуга, лицето, което се нуждае от нея, трябва да кандидатства пред Агенцията за социално подпомагане, общината или частното лице, предоставящо социалните услуги. В съответствие с подадената молба ще бъде подписан договор между доставчика на социални услуги и получателя за предоставяне на социални услуги. Когато договърът включва дългосрочно предоставяне на социални услуги, доставчикът е задължен да подготви индивидуален план според нуждите на потребителя на социалните услуги и да формулира цели, които да бъдат постигнати в процеса на работа.

Контролът върху качеството на предоставянето на социални услуги се упражнява от Обществени съвети, съставени с решение на общинския съвет. Всеки обществен съвет се състои от 3 до 9 души и включва представители на обществените и частни институции, работещи в областта на социалното подпомагане.

4.2. Професии, свързани с предоставянето на грижи за възрастни в общността, в България

Предоставянето на качествени грижи за възрастни хора и хора с увреждания е един от проблемните въпроси за разрешаване пред съвременното българско общество. Качеството на първо място е свързано с добрата теоретична и практическа подготовка на персонала, предоставящ тези грижи, както и на условията, в които те се осъществяват. Съвременните нагласи са, че най-добрите условия за предоставяне на такива услуги, са в домашна среда, което налага от своя страна да се обърне по-специално внимание на професиите, свързани с предоставянето на грижи за възрастни хора и хора с увреждания.

Правилникът за прилагане на Закона за социално подпомагане определя 12 вида услуги, предлагани в общността:²⁷

1. личен асистент;
2. социален асистент;
3. домашен помощник;
4. домашен социален патронаж;
5. дневен център;
6. център за социална рехабилитация и интеграция;
7. център за настаняване от семеен тип;
8. център за временно настаняване;
9. център за обществена подкрепа;
10. център за работа с деца на улицата;
11. социален учебно-професионален център;
12. кризисен център;
13. приемна грижа;
14. преходни жилища;
15. защитени жилища;

²⁷ Член 36, ал. 2 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане

16. наблюдавани жилища;
17. звено "Майка и бебе";
18. приюти;

Основавайки се на тези услуги, може да определим три основни професии, свързани със сектора за предоставяне грижи за възрастни хора и хора с физически затруднения, които се доближават по своите характеристики до италианското "badante" и френското "auxiliaire de vie" и могат да послужат като база за сравнение и съответно прилагане на модела и свързания с него инструментариум за валидиране на компетенции, придобити в резултат на професионален опит, разработен от Anziani et non solo, в България. Тези професии са *личен асистент*, *социален асистент* и *домашен помощник*.

Професиите *личен асистент* и *социален асистент* са включени в Националната класификация на професиите и длъжностите в Република България, разработен и утвърден от Министъра на труда и социалната политика в съответствие със Закона за статистиката.²⁸ Професията *домашен помощник* не фигурира под това наименование в класификацията и вместо нея в същата група е поставена професията *домашен санитар*. Съгласно Националната класификация на професиите и длъжностите в Република България професията е дефинирана като съвкупност от сходни знания и умения, придобити в резултат на обучение или трудов опит и определящи способността за реализация в определен вид трудова дейност, а длъжността (длъжностното наименование) – като съвкупност от функции, задачи и други изисквания към лицето, като знания и умения за конкретен вид трудова дейност, изпълнявани на работно място. Наименованията на професиите и длъжностите могат да съвпадат в случай, че изискванията като знания и умения, отнасящи се за дадена професия, съвпадат с тези на длъжността.²⁹

²⁸ Националната класификация на професиите и длъжностите в Република България е разработена в съответствие с методологията на Международната стандартна класификация на длъжностите (ISCO-88), издание на Международната организация на труда, Женева, 1990 г. и е достъпна на:

<http://www.mlsp.government.bg/bg/law/classification/index.htm>

²⁹ Методологични бележки към Националната класификация на професиите и длъжностите в Република България, достъпни на: <http://www.mlsp.government.bg/class/store/azbuchnik.asp>

Професиите *личен асистент*, *социален асистент* и *домашен санитар* са част от Клас 5 “Персонал зает с услуги за населението, търговията и охраната”, в който клас повечето професии изискват знания и умения, отговарящи на изискванията за второ образователно и квалификационно ниво. Второ образователно и квалификационно ниво изисква втора степен на професионална квалификация, дефинирана като придобити професионални компетенции за упражняване на професии, включващи дейности с комплексен характер, извършвани при изменящи се условия; и минимално образователно равнище завършен X клас. Образователните и квалификационните нива от 1 до 4 са формулирани в съответствие със Закона за професионалното образование и обучение.

Професиите *личен асистент*, *социален асистент* и *домашен санитар* са включени в *Група 513 “Персонал, полагащ грижи за хора”, Единична група 5133 “Обслужващ персонал в домашни условия”*. Според описанието, в тази единична група са обхванати лица, които оказват помощ на лица в домашна обстановка при хранене, битови нужди, наблюдение на здравословното им състояние и информиране на личния лекар. Липсва описание на всяка една от професиите в групата по отделно и за това не може да бъде уточнено дали професиите *домашен помощник* и *домашен санитар* са еднакви или свързани с една и съща дейност. След последното изменение на Списъка на професиите за професионално образование и обучение през 2009 г.³⁰ към професионално направление “*Социална работа и консултиране*” в него е включена професията *социален асистент* от *Единична група 5133 “Обслужващ персонал в домашни условия”*, но към момента все още не фигурират професиите *личен асистент* и *домашен помощник*.

³⁰ СПИСЪК НА ПРОФЕСИИТЕ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ, утвърден със Заповед № РД 09-413/12.05.2003 г., изм. и доп. със Заповед №РД 09-04/08.01.2004 г., Заповед №РД 09-34/22.01.2004 г., Заповед №РД 09-255/09.04.2004 г., Заповед № РД 09 – 274 / 18. 02. 2005 г., Заповед № РД 09-1690/29.09.2006 г., Заповед № РД 09-828/29.06.2007г., Заповед № РД 09-1891/30.11.2007г., Заповед № РД 09-298/19.02.2009г. Списъкът е достъпен на: www.navet.government.bg

4.2.1. Личен асистент

Съгласно предвидената в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане дефиниция:³¹

"Личен асистент" е лице, полагащо постоянни грижи за дете или възрастен с трайно увреждане, или за тежко болен, за задоволяване на ежедневните му потребности. В длъжностната характеристика за личен асистент са предвидени следните основните задължения:

- да полага грижи за хигиената в дома на обслужваното лице;
- да подпомага лицето при хранене;
- да оказва помощ при движение и рехабилитация;
- да извършва дейности по реадaptация и социализация;
- да изисква специалисти за конкретни услуги, необходими на лицето, за което се грижи;
- да извършва битови услуги – заплащане на сметки, осигуряване на отоплителни материали, съдействие за извършване на дребни технически ремонти;
- задължения, свързани с общуване и поддържане на социални контакти – организиране на срещи с приятели и роднини.

В периода от 2002 до сега дейностите, свързани с предоставянето на услугата "личен асистент" са организирани основно в рамките на Националната програма "Асистенти на хора с увреждания". Целта на тази програма е да се предостави грижа в семейна среда на хора с трайни увреждания или тежко болни самотни хора чрез осигуряване на заетост на безработни лица като лични и социални асистенти. Дейността „Личен асистент” цели осигуряване на заетост на безработни лица за облекчаване на положението на семействата, в които има човек с трайни увреждания, нуждаещ се от постоянни грижи. Друга цел на програмата е чрез осигуряването на заетост на безработни лица като лични асистенти на хора с увреждания, изведени от специализираните институции в семейна среда, да бъде

³¹ § 1, т. 17 от Правилника за прилагането на Закона за социално подпомагане

осигурено предоставянето на качествена грижа и създаване на условия за тяхното социално включване.

За лични асистенти могат да бъдат назначавани безработни лица, полагащи постоянни грижи за хора с увреждания или тежко болни лица, които отговарят на следните условия:

- да са в трудоспособна възраст;
- да са членове на семейството;
- да живеят в едно и също населено място с лицето, за което полагат грижи;
- да не са придобили право на пенсия.

Според условията на Националната програма „Асистенти на хора с увреждания” и длъжностната характеристика за „Личен асистент”, за заемането на длъжността не се изисква специална квалификация и не се организира обучение. Дейностите се финансират от държавния бюджет.

През 2003 г., когато обществената социална услуга "личен асистент" стартира за първи път, 6 230 души са били наети за позицията на личен асистент. За сравнение, през 2006 личните асистенти са над 13 900. В резултат на дейности по програмата до 31 декември 2008г. на 11 020 безработни лица от страната е осигурена заетост в дейност “личен асистент”, от които 2 119 са лични асистенти на 2 134 деца и 19 са лични асистенти на хора с увреждания, изведени от специализирани институции. С дадената възможност за включване в програмата по изключение с решение на Изпълнителния директор на Агенцията за социално подпомагане е осигурена заетост на 1 156 лични асистенти, които не отговарят на някое от условията за достъп. До 31 декември 2007 г. за лични асистенти са били назначени 12 441 лица, от които 2 317 са лични асистенти на 2 333 деца и 12 лични асистенти на хора с увреждания, изведени от специализирани институции. По изключение в програмата са били наети 854 лични асистенти.

Националната програма “Асистенти на хора с увреждания” ще бъде отворена до 2013 г.

4.2.2. Социален асистент

Правилникът за прилагане на Закона за социално подпомагане съдържа следната дефиниция:³²

"Социален асистент" е лице, предоставящо комплекс от услуги, насочени към социална работа и консултации на потребителите и свързани със задоволяване на потребностите от организация на свободното време и осъществяване на контакти.

Дейностите, свързани с предоставянето на услугата "Социален асистент" са подпомагани чрез националните програми "Асистенти на хора с увреждания" и "Социални услуги за заетост", както и чрез проекта "Социални услуги в замяна на нови работни места" (СЕЙН), инициирани от Министерството на труда и социалната политика.

В националната програма "Асистенти на хора с увреждания" е предвидено, че чрез дейността „Социален асистент“ се цели осигуряване на заетост на безработни лица за задоволяване на ежедневни потребности, организиране на свободното време на хора с трайни увреждания или тежко болни самотни хора, осъществяване на дейности за тяхното социално включване. Целта е на тези лица да бъде предоставена високо квалифицирана помощ.

По тази програма, като социални асистенти могат да бъдат назначени безработни лица, регистрирани в Бюрата по труда, като се дава приоритет на хората с медицинско или педагогическо образование или с опит в предоставянето на социално услуги. Те трябва да бъдат в трудоспособна възраст, да не са придобили право на пенсия и задължително трябва да бъдат обучени по програма, утвърдена от Министерство на труда и социалната политика. Работодатели на социалните асистенти могат да бъдат общинските администрации, както и физически и юридически лица, вписани в Регистъра към Агенцията по заетостта. Социалните услуги по дейността "Социален асистент" се предоставят срещу

³² § 1, т. 18 от Правилника за прилагането на Закона за социално подпомагане

заплащане по тарифа, одобрена от Министъра на труда и социалната политика. Дейността “Социален асистент” се реализира на принципа на съфинансиране от държавния и общинския бюджет и събраните такси.

Проектът “Социални услуги в замяна на нови работни места” (СЕЙН) се осъществява с подкрепата на Програмата на ООН за развитие и изпробва нов децентрализиран модел за финансиране, предоставяне и управление на социални услуги в общността, като опитът му се прилага в рамките на националните програми за социално включване и социални услуги в домашна среда “Асистенти на хора с увреждания” и Оперативна програма “Развитие на човешките ресурси”. В рамките на проекта СЕЙН са изготвени няколко продукта:

- издаден е Наръчник на социалния асистент в България (първото издание е от 2003 г., а второто от 2007 г.). В него детайлно са представени професионалната роля на социалния асистент, услугите които предоставя, неговите права и задължения, умения и компетенции.
- утвърдена е Методика за предоставяне на услугата в общността „Социален асистент”. В нея са заложили принципите, правилата, процедурите, организацията и управлението при предоставянето на услугата.
- разработен е трудов договор с прилежаща длъжностна характеристика за длъжността „социален асистент”.
- реализирана е и програма за обучение на доставчици на социални услуги, която включва няколко модула: Административен и финансов мениджмънт на доставчици на социални услуги; Социална работа и социални услуги в общността; Социални услуги за специфични групи потребители; Работа с медии, общественост и правещи политика; Административен и финансов мениджмънт на доставчици на социални услуги; Управление на екипи и ресурси; Разработване на проекти по Националната програма “Асистенти на хора с увреждания” за предоставяне на услугата Социален асистент; Финансиране,

управление, предоставяне и мониторинг на услугата Социален асистент.

Основните права и задължения на социалния асистент са регламентирани в Закона за социалното подпомагане и Правилника за неговото прилагане. Социалните асистенти се назначават на трудов договор и правата им се определят и гарантират от Кодекса на труда. Към договора получават и длъжностна характеристика, която описва техните задължения, отговорности и подчиненост. Задължения на социалния асистент според длъжностната характеристика са следните:

- организира и осъществява ежедневна дейност, осигуряваща необходимите санитарно-хигиенни, битови и социални условия за осигуряване на нормален живот на потребителя, включително помощ при общуването и поддържането на социални контакти, развлечения и занимания в дома и извън него;
- предоставя еднократни социални услуги (битови, административни, медицински, др.) по молба на потребителя за основно почистване на помещенията, обитавани от него, при подаване на документи в пенсионен отдел, Дирекция „Социално подпомагане, Общината, и др., при снабдяване с помощни средства, при изготвяне на необходимите документи за явяване пред ТЕЛК, РЕЛК, както и при настаняване или напускане на болница, грижи след болнично лечение, рехабилитация и др.;
- съдейства за ефективната социална интеграция на потребителя, като след съгласуване с Дирекция „Социално подпомагане“ окуражава активността на потребителя, организира срещи, осъществява контакти с други лица;
- грижи се за здравето и безопасността на потребителя, като предлага мерки за намаляване или отстраняване (ако е възможно) на рисковете в дома му, а при спешен случай незабавно информира личния лекар на потребителя и посоченото за контакт лице;

- спазва поверителността на факти и обстоятелства, станали му известни при изпълнение на служебните му задължения, освен в случаите, когато застрашават здравето и живота на потребителя.

Съгласно документацията по проекта СЕЙН и Националната програма „Асистенти за хора с увреждания“ социалните асистенти предоставят широк кръг от услуги в подкрепа на ежедневните дейности от бита (хранене, пазаруване, хигиена), здравословното състояние (подкрепа при приема на лекарства и контактите с медицински лица), активността на потребителите (придружаване извън дома, подкрепа при занимания) и други, описани по-долу детайлно:

- доставяне и/или приготвяне на храна, помощ при хранене;
- пазаруване — снабдяване на нуждаещите се с ежедневно необходимите продукти и лекарства;
- помощ за поддържане на лична хигиена — подпомагане при обличане, къпане, ресане, поставяне в инвалидна количка;
- помощ при вземането на лекарства, предписани от лекар, измерване на кръвно налягане, придружаване до личен лекар, при настаняване в болница;
- извършване на плащания — за електричество, вода, местни данъци и такси и др.;
- административна помощ — съдействие за изготвяне на необходимите документи за явяване на ТЕЛК, попълване и подаване на необходимите формуляри като данъчни декларации, молби за получаване на помощи от службите за социално подпомагане или до други учреждения; съдействие при получаване на технически помощни средства;
- придружаване извън дома на потребителя — придружаване до учебно заведение, на кино, театър, гости, др.;
- помощ в общуването и поддържането на социални контакти — организиране на развлечения и занимания в дома и извън него, четене на книги и вестници;

- помощ за деца с увреждания, които посещават общообразователно училище, подпомагане на заниманията им по домовете в извънучебно време;
- помощ на лице с увреждане, изведено от специализирана институция и на членовете на неговото семейство;
- поддържане на хигиената в жилищните помещения, обитавани от получаващото лице — текущо и основно почистване;
- други сезонни или специфични услуги (съобразно индивидуалните потребности на лицата).

Определянето на социалните услуги за всеки конкретен потребител се извършва индивидуално на базата на заявеното желание, констатираните потребности и правата за достъп до услугата.

Обучение за придобиване на квалификация, необходима за упражняването на професията социален асистент се осъществява по различни проекти и в рамките на Националните програми „Асистенти на хора с увреждания” и „Социални услуги в семейна среда”. Програмата „Асистенти на хора с увреждания” предвижда осигуряване на средства за обучението на безработните лица, участващи в програмата. В тези средства са предвидени разходите за самото обучение, стипендии за обучаваните, транспорт и квартира, когато обучението се извършва извън границите на населеното място. Тези обучителни курсове обикновено се провеждат по процедури и указания, утвърдени от Изпълнителния директор на Агенцията по заетостта. Те са с продължителност от няколко дни и осигуряват придобиване само на базови теоретични знания и умения за предоставяне на качествена грижа. Преминалите през такъв курс получават сертификат за извършване на услугата.

Според Наръчника на социалния асистент, разработен по проекта СЕИН за постигане на желаните компетентности за изпълнението на длъжността социален асистент е задължително той да премине през специално обучение. В разработената Методика за предоставяне на услугата в общността „Социален асистент”, одобрена от Изпълнителния директор на Агенцията за социално подпомагане по същия

проект се предвижда доставчикът на тази услуга да осигури възможности за развитие на социалните асистенти чрез обучение и обмяна на опит. Обучителните програми трябва да се ревизират ежегодно, за да отговарят на променящите се потребители и условия в общността. Доставчикът осигурява въвеждащо обучение на всички новоназначени социални асистенти, преди да започнат работа в дома на потребителя, което трае минимум 3 дни и задължително включва следните теми:

- общи познания за домашните грижи и за необходимите на социалния асистент умения;
- основни задължения на социалния асистент;
- специфика на грижите за стари хора, за деца и възрастни с увреждания, за тежко болни;
- стандарти на работа при предоставяне на услугата „Социален асистент“;
- етични стандарти в работата на социалния асистент;
- здравословни и безопасни условия на труд, оказване на услуги с физически контакт;
- процедури за осигуряване на качество и за мониторинг;
- знание за организацията на доставчика на социални услуги;

Обучението може да се извърши в няколко различни форми: курс за професионално обучение; съвместна работа с по-опитен и компетентен социален асистент; индивидуални занимания с наръчници и помагала, консултации с обучител или комбинация от тези форми.

Основното обучение на социалния асистент задължително включва следните теми:

- спазване на основните принципи на грижата в общността, свързани с насърчаване независимостта на потребителя, зачитане на неговото достойнство и правото му на лично пространство;
- поверителност на личните данни и информация;
- антидискриминационни практики, включително зачитане на различията;

- недопускане и ранно сигнализиране на опасност от различни форми на злоупотреба или експлоатация на потребителите, включително сексуален, расов/етнически и други форми на тормоз;
- действия и поведение при предоставяне на услуги, изискващи физически допир;
- • действия и поведение при боравене с пари и имущество на потребителя;
- действия и поведение при отказ от получаване на подаръци и завещания;
- злоупотреба с алкохол, цигари и други вредни за здравето вещества по време на работа;
- начини, по които се изразява загриженост относно управлението и/или предоставянето на услугата, включително обсъждането на лоши практики.

Обучението по здравословни и безопасни условия на труд включва задължително следните теми:

- оценка на рисковете, включително на опасностите в дома на потребителя;
- избор на подходящо облекло и обувки, респективно използване на лични предпазни средства;
- оказване на първа помощ и начин на действие в спешни случаи;
- оказване на помощ при приемането на лекарства, правила и граници на отговорност;
- основни правила за поддържане на лична хигиена и контролиране на опасностите от заразяване;
- действия и поведение при случаи на насилие и предизвикателно поведение;
- действия и поведение при случаи на сексуален и/или расов/етнически тормоз;

- действия и поведение при потребители, пристрастени към вредни за здравето субстанции;
- основни изисквания към подготовката и съхраняването на храна съобразно изискванията на Закона за здравето и нормативните актове по прилагането му
- опасности, произтичащи от битовите условия на живот на потребителя (напр. неизправна ел. инсталация, повредени домакински уреди, и пр.);
- поведение спрямо домашни любимци;
- правила и процедури за достъп до дома на потребителя;
- правила за водене на документация относно инциденти, случили се с потребители или асистенти.

4.2.3. Домашен помощник

Съгласно предвидената в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане дефиниция.³³

"Домашен помощник" е лице, предоставящо услуги в домашни условия, насочени към поддържане на хигиената на обитаваното жилище, пазаруване и приготвяне на храна, пране и други комунално-битови дейности.

В рамките на оперативната програма "Развитие на човешките ресурси" през 2007 г. е отворена бюджетна линия, наречена "Помощ в семейна среда за достойни старини". Целта на програмата е да подобри социалната услуга "социален асистент" и да развие услугата "домашен помощник", като форми на социални услуги, предоставяни в общността за хора, които поради различни ограничения, свързани с тяхното здраве, са изключени от социалния живот и рискуват да станат зависими от услугите, предоставяни в специализираните заведения. Общините, организациите в обществена полза и всички регистрирани доставчици на социални услуги могат да кандидатстват за финансова помощ по програмата.

³³ § 1, т. 18 от Правилника за прилагането на Закона за социално подпомагане

В съответствие с утвърдената Национална програма „Социални услуги в семейна среда” домашният помощник може да извършва следните услуги:

- текущо почистване – подреждане на стаята, измиване на пода, изтупване, обиране на прах, измиване на съдове и др.
- поддържане на лична хигиена – помощ при ежедневен тоалет и обличане, помощ при къпане, помощ при ресане, боядисване, подстригване на коса, бръснене, придружаване до местата, където се предоставят тези услуги.
- хранене – приготвяне на храна с продукти на обгрижваното лице, доставка на готова храна, подготовка и подпомагане при хранене, сервиране и отсервиране.
- закупуване на хранителни продукти, материали, лекарства и вещи от първа необходимост със средства на обгрижваното лице.
- дребни ремонти в дома и/или съдействие за извършването им.
- битови услуги – закупуване на хранителни продукти, хигиенни материали, лекарства и вещи от първа необходимост със средства на обгрижваното лице; заплащане на електрическа енергия, телефон, вода, данъци и пр. Със средства на обгрижваното лице; дребни технически ремонти; други.

По програмата лицата се наемат на трудов договор от работодателя, като Агенцията по заетостта чрез дирекция „Бюро по труда” сключва договор с работодателя за изплащане на средства от държавния бюджет за наето всяко безработно лице.

4.3. Проект на Държавно образователно изискване за придобиване на квалификация по професията „Социален асистент”

През 2009 година в съответствие с нормативните разпоредби е разработен проект за държавно образователно изискване за придобиването на квалификация по професията 762040 „Социален асистент” от област на образование „Социални услуги” съгласно Списъка на професиите за професионално образование и обучение по чл. 6, ал. 1 от Закона за професионалното образование и обучение. Проектът е представен за одобрение пред Министерството на образованието и науката, което следва да приеме наредба в таз и насока. След като бъде одобрено от Министерството на образованието и науката държавно образователно изискване и рамковите програми по чл. 10, ал. 3 от Закона за професионалното образование и обучение ще бъдат основата за разработването на учебни планове и учебни програми за обучението по специалностите по специалностите 7620401 „Подпомагане на деца” И 7620402 „Подпомагане на възрастни”. За нуждите на професионално образование те ще се разработват от Министерството на образованието и науката, а за професионално обучение – от обучаващата институция.

С предложеното държавно образователно изискване се определя равнището на задължителната професионална подготовка в края на обучението по професията, което гарантира на обучаемия възможност за упражняване на професията 762040 „Социален асистент”. С него се определя образователно изискване за придобиването на квалификация по професията „Социален асистент” определя общата, отрасловата и специфичната задължителна професионална подготовка за професията, както и задължителната чуждоезикова подготовка по професията и избираемата подготовка. Съдържанието на всеки вид задължителна професионална подготовка по професията „Социален асистент” включва:

1. необходимите професионални компетенции (знания, умения и професионално-личностни качества);
2. тематичните области, от които се формира съдържанието на учебните предмети/модули.

Проектът на държавно образователно изискване определя: входящото образователно равнище, профилът на професията, целите на обучението,

результатите от ученето, изискванията към материална база и изискванията към обучаващите.

В проекта на държавно образователно изискване за придобиване на квалификацията по професията „Социален асистент” са предвидени входящи образователни и квалификационни изисквания по отношения на лицата с оглед на тяхното включване в такова обучение. За ученици и за лица, навършили 16 г. се изисква минималното входящо образователно равнище е завършен VII клас или основно образование, а за професионално обучение – завършени X или XI клас, придобито право за явяване на държавни зрелостни изпити за завършване на средно образование или завършено средно образование. По отношение на квалификационно равнище или професионален опит за обучение по професията „Социален асистент” с придобиване на втора степен на професионална квалификация не се изисква обучаващия да притежава по-ниска степен на професионална квалификация или професионален опит.

Когато за обучение по професията „Социален асистент” с придобиване на втора степен на професионална квалификация кандидатстват лица, завършили обучение по други професии от професионалните направления „Социална работа и консултиране” и „Услуги за дома”, обучението им се зачита и се организира надграждащо обучение. Съдържанието на обучението се определя след сравнение на компетенциите и резултатите от ученето, описани в Държавните образователни изисквания (ДОИ) за придобиване на квалификация по професии. За лица с професионален опит се организира обучение по професията „Социален асистент” с придобиване на втора степен на професионална квалификация, което включва усвояване на компетенциите, описани в т. 4 на ДОИ, които кандидатът за обучение не притежава.

➤ **Описание на професията**

Дейностите, осъществявани от социалния асистент, целят подобряване на качеството на живот на уязвими групи хора – деца и възрастни с увреждания, деца

със сензорни, физически, интелектуални и хронични заболявания, самотно живеещи и възрастни хора чрез ежедневна подкрепа в дома им и извън него.

Социалният асистент оказва помощ при организиране на дейности и занимания в дома и извън него (организиране на срещи, честване на празници, четене на литература, организиране на занимания по интереси – карти, шах, табла, плетене, бродирание, отглеждане на цветя, придружаване при разходка и посещение на кино, театър, концерти, църква и др.). Придружава децата и възрастните до и от обучаваща институция, при необходимост присъства по време на учебните занимания (в помощ както на потребителя, така и на обучаващия) и подпомага потребителя при подготовката за учебни занятия (домашна работа). Социалният асистент подпомага общуването и поддържането на социални контакти и допринася за осигуряване на емоционален комфорт на потребителя и неговите близки. Оказва подкрепа при кризисни ситуации от битово естество (загуба на близък човек, тежко заболяване, продължителна раздяла, ситуации на насилие и други).

Социалният асистент съдейства при изготвяне, подаване и получаване на документи до и от публични и частни институции; заплащане на данъци, такси и други сметки и задължения със средства на потребителя; снабдяване с помощни средства, приспособления и съоръжения, с учебни пособия и консумативи при тежко заболяване и инвалидност, както и при ползване на различни социални услуги.

Социалният асистент поддържа контакт с личния лекар при влошаване на здравословното състояние или при спешен случай, като своевременно уведомява семейството и близките за своите действия, придружава при необходимост потребителя до личен или друг лекар, оказва съдействие при настаняване в болница, санаториум и при грижи в болница (при необходимост). Съдейства при приема на лекарствени средства, ако е инструктиран изрично от личния лекар на потребителя.

Социалният асистент обсъжда с родителите или настойниците на децата потребители необходимостта от мерки срещу фактори, представляващи опасност за

здравето на детето. Информира своевременно организацията-доставчик за сигнали или случаи на злоупотреба и насилие, оказани върху потребителя.

Организира пътувания и придружава потребителя до работното му място, при разходка и посещение на кино, театър, концерти, църква и др.

Социалният асистент съдейства за извършване на дребни ремонти в дома, както и за закупуване на продукти, материали и вещи.

В работата си използва указания, свързани със социалната услуга, работна документация – индивидуален работен план, седмичен график на извършените дейности и др., средства за комуникация с институции, близки; помощни средства, компютърна техника, лични предпазни средства при необходимост.

Социалният асистент носи отговорност за живота и здравето на лицето за което се грижи, в рамките на работното време и на компетенциите си, за опазване на имуществото на семейството или обществената институция. Социалният асистент трябва да проявява конфиденциалност при работа с личните данни или с персонална информация, свързана с потребителя и неговото семейство и близки. Социалният асистент трябва да проявява лоялност и толерантност към възрастовите, етнически, религиозни и други различия, емпатия, търпение, емоционална стабилност. Необходимо е да има добри обноски и приветлив външен вид. Социалният асистент, работещ с деца, трябва да умее да привлече вниманието и спечели доверието на детето.

Най-често той работи в дома на потребителя, при различни условия – отдалеченост от обществени места и учреждения, хигиена на жилището, състояние на електрическата и на ВиК инсталация и системи, на битовата техника и др.

Социалният асистент предоставя услуги почасово по график, разработен от доставчика на услугата.

➤ **Възможности за продължаване на професионалното обучение**

Придобилият втора степен на професионална квалификация по професията „Социален асистент” може да продължи обучението си за придобиване на професионална квалификация по професията „Сътрудник социални дейности” –

трета степен, като част от обучението му по задължителната професионална подготовка се зачита.

- 2.3. Възможности за професионална реализация съгласно Националната класификация на професиите и длъжностите (НКПД) в Р България, утвърдена със Заповед на министъра на труда и социалната политика № 742 от 27.12.2005 г; с последните изменения и допълнения със Заповед № РД 01/1114 от 30.12.2008 г.

Придобилият втора степен на професионална квалификация по професията „Социален асистент” може да постъпи на работа на длъжности от НКПД: 5133-1001 Домашен санитар; 5133-1002 Личен асистент; 5133-1003 Обслужващ болни; 5133-1004 Социален асистент; 5133-1005 Разносвач на храна; 5132-1001 Болногледач; 5131-3001 Бавачка; 5131-1005 Детегледачка, както и др., допълнени при актуализиране на НКПД.

➤ **Цели на обучението**

- а) Цели на обучението по общата задължителна професионална подготовка – единна за всички професионални направления

След завършване на обучението по професията, обучаваният трябва да:

- Познава и прилага основните правила за безопасна работа на работното място;
- Разпознава рисковите ситуации в своята работа и прилага адекватни поведенчески модели;
- Осъществява ефективна комуникация при изпълнение на трудовата си дейност в работен екип – умее да формулира проблеми, да задава въпроси, да представя случай от практиката си, да води необходимата за отчетността документация;
- Познава държавните институции, ангажирани със социалната политика, и техните регионални структури;

- Познава правата и задълженията си като участник в трудовия процес съгласно Кодекса на труда;
- Разбира договорните отношения между социален асистент и доставчик на услугата;
- Познава и прилага общите правила за работа с компютър, умее да ползва ел. поща и програмни продукти за създаване на документи, намира информация в Интернет.

b) Цели на обучението по отрасловата задължителна професионална подготовка – единна за всички професии от професионално направление „Социална работа и консултиране”

След завършване на обучението по професията, обучаваният трябва да:

- Познава законовата и подзаконовата нормативна база по отношение на: социалните услуги в общността (свързани с обучението и образованието на деца със специални образователни потребности; социално подпомагане; закрила на детето; работа с хора с увреждания; насърчаване на заетостта);
- Улеснява взаимодействието между потребителите на социални услуги и външни лица, институции, организации;
- Познава и ползва документацията, задължителна за организацията-доставчик на социални услуги;
- Познава и ползва стандартите и критериите за извършване на изпълняваната социална дейност;
- Информира потребителите на социални услуги за техните права;
- Познава и спазва професионалната етика в социалната работа.

c) Цели на обучението по специфичната за професията „Социален асистент” задължителна професионална подготовка

След завършване на обучението по професията, обучаваният трябва да:

- Познава и прилага стандартите и критериите за предоставяне на услугата „Социален асистент”;

- Организира и подпомага потребителя при участието му в занимания в дома или извън него (обучаваща институция, работно място и др.);
- Съдейства на потребителите при подаване на документи в институции за социална подкрепа, заплащане на данъци и такси;
- Подкрепя потребителите в бита и ежедневните им дейности;
- Съдейства на потребителя при общуване и поддържане на социални контакти с хора, институции и организации;
- В ситуации на риск за здравето и живота на потребителя оказва първа долекарска помощ и уведомява семейството и необходимите институции;
- Познава и попълва работната документация – график на предоставените услуги, дневник за важни ежедневни дейности, свързани с финансови въпроси, инциденти, спазване на дневен режим за предоставяне на услугата „Социален асистент”.

➤ **Резултати от ученето**

Компетенции	Резултати от ученето Обучаваният трябва да:
Общи за професията „Социален асистент”	
1. Спазва правилата за здравословни и безопасни условия на труд и опазва околната среда при изпълнение на задълженията си	1.1. Описва въздействието на вредните вещества, използвани в производството, върху здравето на човека и мерките за предпазване; 1.2. Оказва първа долекарска помощ в битови кризисни ситуации (злополука, отравяне с хигиенни или дезинфекционни средства, наранявания в дома и

	<p>др.);</p> <p>1.3. Разпознава основните превързочни материали;</p> <p>1.4. Посочва последователността на действие при различни ситуации, изискващи оказване на първа долекарска помощ;</p> <p>1.5. Разпознава опасните ситуации, които могат да възникнат по време на работа, и предприема действия за тяхното предотвратяване;</p> <p>1.6. Ползва лични предпазни средства;</p> <p>1.7. Познава правилата и процедурите за пожарна и аварийна безопасност;</p> <p>1.8. Използва по предназначение средства за противопожарна защита (кофпомпа, пожарогасител и др.).</p>
<p>2. Прилага нормативната уредба при предоставянето на социални услуги</p>	<p>2.1. Познава формите на социалното подпомагане и ангажираните институции на национално и местно ниво;</p> <p>2.2. Описва спецификата на социалните услуги, предоставяни в общността, и включените в тях дейности;</p> <p>2.3. Спазва стандартите за качество на услугата „Социален асистент“;</p> <p>2.4. Съблюдава правата и задълженията си като социален асистент и като участник в трудовия процес, съгласно Кодекса на труда и договорните отношения между работодател и служител;</p> <p>2.5. Съгласува разработения от доставчика на услугата график на дейността;</p>

	<p>2.6. Спазва правилата за безопасен труд на работното място (в дома на потребителя и извън него);</p> <p>2.7. Обяснява на разбираем за потребителя език собствените си задължения и границите на взаимодействие между социален асистент и потребител;</p> <p>2.8. Попълва документация, свързана с предоставянето на услугата;</p> <p>2.9. Информира потребителя за правата му.</p>
<p>3. Изгражда доверителни отношения с потребителя</p>	<p>3.1. Осъзнава и спазва професионалните ценности и етичните норми в социалната работа;</p> <p>3.2. Съблюдава принципите на конфиденциалност и доверителност;</p> <p>3.3. Разпознава етапите в процеса на общуване;</p> <p>3.4. Отчита индивидуалните характеристики на потребителя в общуването си с него;</p> <p>3.5. Използва различни методи и техники в общуването с потребителя и неговите близки (активно слушане, задаване на открити и закрити въпроси, вербални и невербални техники за поддържане на разговор, отразяване на чувства, обратна връзка и др.);</p> <p>3.6. Проявява емпатия в общуването с потребителя;</p> <p>3.7. Оказва емоционална подкрепа на потребителя;</p> <p>3.8. Поддържа отношения с потребителите и техните близки на основата на уважение, зачитане на личното пространство и достойнството, право на информираност и неприкосновеност на личния живот.</p>

<p>4. Оказва подкрепа в битови рискови ситуации</p>	<p>4.1. Идентифицира основните рискове за групите потребители в тяхното ежедневие;</p> <p>4.2. Разпознава ситуации, които носят риск за потребителя в ежедневието;</p> <p>4.3. Сътрудничи при изработването на план за действие в рискови ситуации в ежедневието;</p> <p>4.4. Съдейства за избягване на идентифицираните рискове;</p> <p>4.5. Разпознава различните форми на насилие;</p> <p>4.6. Предприема действия за прекратяване на насилие върху потребителя;</p> <p>4.7. Информира близките на потребителите и доставчика на услугата за рискове и предлага мерки за преодоляването им;</p> <p>4.8. Сигнализира за упражнено насилие върху потребителя.</p>
<p>5. Оказва подкрепа в битови кризисни ситуации</p>	<p>5.1. Идентифицира сигнали за назряващ конфликт по време на битова ситуация;</p> <p>5.2. Използва техники за медиаторство при конфликти само ако е допълнително обучен за това;</p> <p>5.3. Показва способност да решава проблеми;</p> <p>5.4. Отчита особеностите на преживяванията по време на битова криза;</p> <p>5.5. Познава човешките реакции при възникване на траурно събитие;</p> <p>5.6. Подкрепя потребителя в ситуация на битова криза (тежко заболяване, скръб и загуба);</p> <p>5.7. Представя изчерпателно случаи от работата си с потребители, за които е необходима допълнителна</p>

	<p>професионална подкрепа (от социален работник, психолог, логопед, специален педагог, психиатър и др.).</p>
<p>6. Съдейства за поддържане на здравословното състояние на потребителя</p>	<p>6.1. При необходимост поддържа контакти с личния лекар на потребителя и с други медицински специалисти, като информира семейството, настойниците и близките за това;</p> <p>6.2. Подпомага потребителя да следва препоръчания от специалист режим и диета;</p> <p>6.3. Придружава потребителя до личния лекар за профилактични прегледи, като му оказва физическа и емоционална подкрепа;</p> <p>6.4 Съдейства при настаняване в болнично заведение;</p> <p>6.5. Подкрепя емоционално потребителя преди настаняване и по време на престоя му в болнично заведение;</p> <p>6.9. Спазва поверителност относно факти или събития, за които научава в процеса на предоставяне на грижи (освен в случаите на риск за потребителя).</p>
<p>7. Съхранява емоционалното си състояние</p>	<p>7.1. Отчита стереотипните модели на поведение на ползващите социална подкрепа;</p> <p>7.2. Развива сензитивност по отношение на собственото емоционално състояние;</p> <p>7.3. Разпознава проявите на професионалния стрес и синдрома на „емоционално прегаряне“;</p> <p>7.4. Редовно посещава сесии за намаляване на емоционалния стрес, на който е изложен в работата;</p> <p>7.5. Проявява самоконтрол за овладяване на собствените импулси и настроения;</p>

	<p>7.6. Спазва професионалната етика;</p> <p>7.7. Разпознава ситуации, в които могат да възникнат етични дилеми и при необходимост търси съдействие от семейството, настойниците и роднините;</p> <p>7.8. Прилага различни подходи за превенция на професионалния стрес;</p> <p>7.9. Участва редовно в сесии за супервизия.</p>
<p>8. Проявява готовност за надграждане на професионалната си компетентност и развиване на личностните си качества</p>	<p>8.1. Проявява самокритичност към собствените действия и ниво на познания;</p> <p>8.2. Отчита своите грешки и ограничени познания в конкретна работна ситуация;</p> <p>8.3. Демонстрира желание за професионално развитие;</p> <p>8.4. Проявява готовност за допълнително професионално консултиране при трудности в работата с потребителите и техните близки;</p> <p>8.5. Демонстрира умения за работа в екип.</p>
<p>Специфични за специалност 7620401 „Подпомагане на деца”</p>	
<p>9. Съдейства за изграждане на умения за самообслужване при децата със специални нужди</p>	<p>9.1. Познава културните, социалните и емоционалните потребности на децата със специални нужди;</p> <p>9.2. Познава възрастовите периоди в развитието на детето;</p> <p>9.3. Познава спецификата на основните групи заболявания и нарушения в детска възраст;</p> <p>9.4. Познава и спазва правилата при общуване с деца със специални нужди;</p> <p>9.5. Познава видовете технически средства, предназначени за деца с увреждания;</p>

	<p>9.6. Обяснява начина на употреба и на поддържане на техническите средства както на децата, така и на родителите им, като ползва инструкциите за употребата им;</p> <p>9.7. Подпомага децата с увреждания при хранене и извършване на дейности за поддържане на лична хигиена;</p> <p>9.8. Старае се да подпомага детето в максимална степен да се справя самостоятелно.</p>
<p>10. Съдейства за изграждане на социални умения при децата със специални нужди</p>	<p>10.1. Познава общоприетите традиции и ценности и се съобразява с тях при работата с деца;</p> <p>10.2. Познава източници и се информира допълнително за живота на хора с различна култура, религия, етнос;</p> <p>10.3. Изгражда модел за подражание от страна на детето със специални нужди;</p> <p>10.4. Изгражда умения при децата за извършване на ежедневни дейности, свързани с извършване на покупки (разпознаване и използване на пари), ползване на транспортни средства, средства за комуникация и др.</p>
<p>11. Оказва подкрепа на деца потребители за придобиване на социални знания, развитие на социални умения и разширяване на интересите</p>	<p>11.1. Познава институциите на местно ниво, които предоставят образователни и социални услуги за деца със специални нужди;</p> <p>11.2. Общува с детето, като ползва разнообразни техники за насърчаване на успехите;</p> <p>11.3. Придружава детето до и във училище или друг обучителен център, като подпомага дейността му там, под ръководството на съответния специалист;</p>

	<p>11.4. Създава, структурира и ръководи ежедневните дейности (игра, почивка, подготвяне на уроците и др.) като включва време за преминаване от една дейност в друга;</p> <p>11.5. Развива навици и умения у детето за спазване на дневен режим;</p> <p>11.6. Организира социални и игрови дейности, съобразени с индивидуалните потребности и възможности на детето, след предварително съгласуване с родителите му;</p> <p>11.7. Организира занимания, подходящи за интересите, потребностите и възможностите на детето, като спазва изискванията на родителите и програмите на други специалисти, занимаващи се с детето;</p> <p>11.8. Информира родителите относно проблеми в социалното ежедневие на детето;</p> <p>11.9. Дава предложения на родителите, свързани с подобряване на социалното поведение на детето, възможностите за самообслужване и самостоятелност и се съобразява с тяхното мнение.</p>
Специфични за специалност 7620402 „Подпомагане на възрастни”	
<p>12. Оказва подкрепа на потребителя в контактите му с институции и служби</p>	<p>12.1. Познава и информира потребителя за институциите на местно ниво, които предоставят различен вид услуги и подкрепа (здравни, социални, административни и др.);</p> <p>12.2. Познава структурата на различни видове документи (декларация, заявление, жалба и др.) и може да работи с тях;</p>

	<p>12.3. Съдейства за навременно изпращане по пощата на писма, документи и др. или доставянето им на място;</p> <p>12.4. Съдейства за събиране на необходимите документи за явяване пред ТЕЛК, НЕЛК, други институции за социална подкрепа;</p> <p>12.5. Придружава потребителя при посещение в институции, като му оказва емоционална подкрепа;</p> <p>12.6. Посредничи на потребителя за снабдяване с необходимите медицински изделия, помощни средства, отоплителни средства, приспособления, съоръжения и др.;</p> <p>12.7. Познава начините за заплащане (кеш, с банкови карти и др.) и посредничи на потребителя при заплащането на данъци, такси и консумативи;</p> <p>12.8. Защишава интересите на потребителя пред институции и други хора в рамките на професионалните си ангажименти.</p>
<p>13. Съдейства за поддържане и разширяване на социалните контакти и интересите на потребителя</p>	<p>13.1. Инициира и поддържа разговор по теми, които са интересни за възрастния потребител;</p> <p>13.2. Предоставя на потребителя информация по теми от негов/нейн интерес, съобразно възрастта и особеностите на потребителя;</p> <p>13.3. Подпомага организирането на развлекателни и социални занимания в дома на потребителя и извън него;</p> <p>13.4. Посредничи в осъществяването на социални контакти между потребителя и неговото обкръжение;</p> <p>13.5. Мотивира потребителя да проявява интерес към</p>

	<p>актуални събития в общността и да се включва в тях;</p> <p>13.6. Придружава до и от работното място потребители с увреждания, като се съобразява с индивидуалните им възможности и потребности;</p> <p>13.7. Подкрепя потребителя на работното му място съобразно правомощията си.</p>
<p>14. Оказва подкрепа и съдействие на потребителя за изпълнение на ежедневните му дейности</p>	<p>14.1. Планира работните задачи за деня, като ги съгласува с потребителя;</p> <p>14.2. Спазва правилата за извършване на финансови операции от името на потребителя (договаряне, реализиране, отчитане), когато е упълномощен за това;</p> <p>14.3. Съдейства за правилното съхранение на хранителните продукти в дома на потребителя;</p> <p>14.4. Спазва правилата за физически контакт при подпомагане на храненето, личната хигиена на потребителя и др.;</p> <p>14.5. Спазва правилата за безопасност при използване на уредите в дома на потребителя;</p> <p>14.6. Идентифицира рискове за здравето в дома на потребителя (неравности по пода, счупено стъпало и др.) и уведомява семейството и близките;</p> <p>14.7. Дава предложения за преодоляване на идентифицираните рискове и се съобразява с решението на семейството и близките по тези въпроси.</p>
<p>15. Подпомага удовлетворяването на потребностите на различните групи потребители</p>	<p>15.1. Познава спецификата на социално значимите за България увреждания;</p> <p>15.2. Разпознава основните потребности на възрастни</p>

	<p>хора с различни увреждания;</p> <p>15.3. Използва различни модели на общуване с потребителя в зависимост от начина на приемане на болестта и процеса на стареене;</p> <p>15.8. Използва вербалните и невербалните сигнали за интерпретиране на поведението на потребителя, когато е обучен допълнително за това.</p>
--	---

В проекта на държавно образователно изискване за придобиване на квалификация по професията “Социален асистент” са предвидени изисквания към материалната база за обучение и към обучаващите по теория и практика.

Обучението по теория следва да се провежда в учебен кабинет или в зала за провеждане на социално-психологичен тренинг. Учебният кабинет е оборудван с работно място на всеки обучаван (работна маса и стол), работно място на обучаващия (работна маса и стол), дъска за писане, шкафове, гладка стена за окачване на табла, компютър с подходящи програмни продукти, учебни видеофилми, мултимедия, видеотехника, други средства за обучение и дидактическа техника. Кабинетът трябва да осигурява възможности за използване на интерактивни методи за преподаване (достатъчно пространство за работа по двойки и в малки групи, лесно преносими мебели и др.).

Обучението по практика се провежда индивидуално и групово в места (бази) за предоставяне на социални услуги в общността (дневен център, център за социална рехабилитация и интеграция, преходни и защитени жилища и др.). Учебни помагала и средства: видеокасети, аудиокасети, дискове, слайдове, методически материали, лични предпазни средства, помощни средства, приспособления и съоръжения и др.

Право да преподават по теория на професията „Социален асистент” – втора степен на професионална квалификация, имат лица с образователно-квалификационна степен „бакалавър” или „магистър” по специалности, съответстващи на учебните предмети (модули) от задължителната професионална

подготовка. Право да преподават по практика на професията „Социален асистент” – втора степен на професионална квалификация, имат лица с образователно-квалификационна степен „бакалавър” или „магистър” и трудов стаж като социален работник, психолог, логопед, специален педагог.

5. Заключение

Анализирайки политиката на Европейския съюз в областта ученето през целия живот следва да бъде отбелязан особеният акцент, който се поставя върху значението на неформалното и самостоятелното обучение/учене в съвременния контекст и създаването на възможности за валидиране на компетенции, придобити в резултат на професионален опит. Насърчаването на мобилността на гражданите, тяхната социална и гражданска активност, социалното включване се свързва пряко и със създаването на Национални квалификационни системи, които да бъдат разработени на основата на резултатите от познанието и които да бъдат съпоставими в рамките на общата референтна рамка – Европейска квалификационна система.

Системата за валидиране на компетенции, придобити в резултат на професионален опит, въведена във Франция, представлява добра практика, при която на базата на професионални профили, разработени в съответствие с принципите за създаване на Европейска квалификационна рамка, а именно дефинирани с оглед на съответните знания, умения и компетенции, специфични за дадена професия, както и ясно регулирани процедури, се дава възможност на лицата, придобили квалификации, на базата на професионален опит, да получат официално признание за това. Моделът и инструментариумът за валидиране на компетенции за професията “badante” в Италия, разработен в рамките на проекта “Таланти, предоставящи грижа” използва френския опит в областта на професията “auxiliaire de vie”, като го трансферира и локализира в италианския контекст. Основните предимства на този продукт могат да бъдат определени в следните насоки:

- **Продуктът напълно съответства на насоките, заложен в общата стратегическа рамка на ЕС**

Моделът за валидиране на професионален опит и инструментариумът за неговото прилагане, разработени за Италия, съответстват на общите Европейски насоки и изисквания, към които се присъединява и България, като член на Европейския съюз.

➤ **Възможност за адаптиране**

Продуктът е разработен така, че дава възможност да бъде адаптиран към социо-културния контекст в България и следователно на бъде ефективно използван с оглед на сходните професии в социалния сектор.

➤ **Ниска цена на предоставяното обучение**

Моделът за валидиране на компетенции, придобити в резултат на професионален опит, разработен по проекта “Таланти, предоставящи грижа” не изисква специално оборудване и не е свързан със инвестирането на значителни средства.

➤ **Възможност за гъвкавост (време и пространство)**

Продуктът не е свързан с ограничения по отношение на време и пространство с оглед извършването на процедурите по валидиране на професионален опит, което създава значителни удобства по отношение на неговото прилагане.

➤ **Съществува както на хартия, така и on-line**

Продуктът е разработен както в печатен вариант, така и on-line, което допълнително допринася за неговата гъвкавост и ефективност с оглед различните нужди, потребности и възможности на крайния потребител.

Ползите за България от адаптирането и въвеждането на този модел могат да бъдат дефинирани в няколко насоки:

- **Осигуряване на по-високо качество на предоставяните услуги в социалния сектор;**
- **Възможност за мобилност на лицата придобили компетентност по професия в социалния сектор;**
- **Възможност за професионално признаване на лицата, осъществявали дейност като личен асистент, социален асистент или домашен помощник.**

След неговото адаптиране и локализиране в българския контекст, продуктът може да бъде използван както в публичния, така и в частния сектор, свързан с предоставянето на социални услуги. За тази цел той следва да бъде адаптиран от една страна към Методологията за обучение на социални асистенти, одобрена от Изпълнителния директор на Агенцията за социално подпомагане, която се използва в момента, и/или към Проекта за Държавно образователно изискване по професията социален асистент, който предстои да бъде одобрен от Министъра на образованието. От друга страна продуктът следва да бъде преработен с оглед на социо-културния контекст в България

6. Библиография

1. Закон за социално подпомагане (Обн. ДВ. бр.56 от 19 Май 1998г., изм. ДВ. бр.45 от 30 Април 2002г., изм. ДВ. бр.120 от 29 Декември 2002г., изм. ДВ. бр.18 от 28 Февруари 2006г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.105 от 22 Декември 2006г., изм. ДВ. бр.52 от 29 Юни 2007г., изм. ДВ. бр.59 от 20 Юли 2007г., изм. ДВ. бр.58 от 27 Юни 2008г., изм. ДВ. бр.14 от 20 Февруари 2009г., изм. ДВ. бр.41 от 2 Юни 2009г., изм. ДВ. бр.74 от 15 Септември 2009г)
2. Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане
3. Закон за професионалното образование и обучение (Обн. ДВ. бр.68 от 30 Юли 1999г., изм. ДВ. бр.1 от 4 Януари 2000г., изм. ДВ. бр.108 от 29 Декември 2000г., изм. ДВ. бр.111 от 28 Декември 2001г., изм. ДВ. бр.103 от 5 Ноември 2002г., изм. ДВ. бр.120 от 29 Декември 2002г., доп. ДВ. бр.29 от 31 Март 2003г., изм. ДВ. бр.28 от 1 Април 2005г., изм. ДВ. бр.77 от 27 Септември 2005г., изм. ДВ. бр.94 от 25 Ноември 2005г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.62 от 1 Август 2006г., попр. ДВ. бр.63 от 4 Август 2006г., изм. ДВ. бр.13 от 8 Февруари 2008г., изм. ДВ. бр.26 от 7 Март 2008г., изм. ДВ. бр.36 от 15 Май 2009г., изм. ДВ. бр.74 от 15 Септември 2009г.)
4. Lisbon European Council Presidency Conclusions, 23-24 March 2000: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
5. Barcelona European Council Presidency Conclusions, 15-16 March 2002: http://europa.eu/european-council/index_en.htm
6. Заключение на Съвета от 12 май 2009 г. относно стратегическа рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението („ЕСЕТ 2020 г.“) (2009/С 119/02): <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:BG:PD>

F

7. Планове за действие за 2005, 2006, 2007 и 2008 г. в изпълнение на Национална стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005 – 2010 г.
8. Отчет за изпълнение на Плана за действие за 2007 г. в изпълнение на Национална стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005 – 2010 г., достъпен на http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/left_menu/professionaleducation/
9. Отчет за изпълнение на Плана за действие за 2008 г. в изпълнение на Национална стратегия за продължаващо професионално обучение за периода 2005 – 2010 г., достъпен на http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/left_menu/professionaleducation/
10. Националната стратегия на Р България за учене през целия живот за периода 2008 – 2013 година
11. Актуализирана стратегия по заетостта на Р България 2008 - 2015 г., достъпна на <http://www.mlsp.government.bg/bg/docs/indexstr.htm>
12. РАМКОВИ ИЗИСКВАНИЯ за разработване на Държавни образователни изисквания за придобиване на квалификация по професия /актуализиран вариант/, приети от Управителния съвет на Националната агенция за професионално образование и обучение (НАПОО) с Протокол № 07 / 18.07.2007 г., достъпни на www.navet.government.bg
13. Правила за условията и реда за разработване на Държавни образователни изисквания за придобиване на квалификация по професии (приети от Управителния съвет на НАПОО с Протокол № 5 / 14.04.2004г., изм. и доп. с Протоколи № 02 / 23.02.2007г. и № 05 / 16.06.2007г), достъпни на www.navet.government.bg
14. Методически указания за разработване на ДООИ за придобиване на квалификация по професии Приети от УС на НАПОО с протокол 08/19.09.2007 г., достъпни на www.navet.government.bg

15. Националната класификация на професиите и длъжностите в Република България е разработена в съответствие с методологията на Международната стандартна класификация на длъжностите (ISCO-88), издание на Международната организация на труда, Женева, 1990 г. и е достъпна на:
16. <http://www.mlsp.government.bg/bg/law/classification/index.htm>
17. Методологични бележки към Националната класификация на професиите и длъжностите в Република България, достъпни на:
<http://www.mlsp.government.bg/class/store/azbuchnik.asp>
18. СПИСЪК НА ПРОФЕСИИТЕ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ, утвърден със Заповед № РД 09-413/12.05.2003 г., изм. и доп. със Заповед №РД 09-04/08.01.2004 г., Заповед №РД 09-34/22.01.2004 г., Заповед №РД 09-255/09.04.2004 г., Заповед № РД 09 – 274 / 18. 02. 2005 г., Заповед № РД 09-1690/29.09.2006 г., Заповед № РД 09-828/29.06.2007г., Заповед № РД 09-1891/30.11.2007г., Заповед № РД 09-298/19.02.2009г.
Списъкът е достъпен на: www.navet.government.bg
19. Други